

סדר ליל פסח

שנאפית ק"פ. האמן שיארם לו: לא אחפין בזה כי כל בלחם חוס'... ומכרה הוא לכלל מה שימנו לו. בדבל"ח לאן יפה לזורה ואף שהפרי' בדינ' מנמי אסור (כ"ח) דבירושלים יש לתפוס תומרי כל המנגלים. הא יידיב שם טעמא כיון שזה לקוטא ושמא הרוב וכ' והאי טעמא שייך בערוב משובים הקהל'ת וז' בוז. לא כן עתה כל קהל'ת נפודה לעצמה ועושין כמנהג מקומם לחלק או להתמיר. כי כל קהל וקהל יש דין עיר בפע"צ כמ"ש חפ"ס הו"ל כחזור להקטוב.

והוא"ל והפצ'ים אהם להתפסק בעצמכם במצות החלויים בה לברור ולטווח וכ' וליקח לאמת יכר לים לפנות פסח כאות נפשכם וגם לערוך המצות בפסח לשנות" (כ"ח) ולבלש מיני קטניות לשרות ולעשר תן קליות. ולא חתשו לדברי המכשילים וכתב. ובפסח המצות כיוון איזול מצוה בו יותר מכלה"ת. ובפסח בבלח"ה דצאר ועיריות והיותו. ואינו דומה עושה לעצמו לסומך על אחרים דשמא האחר לא נזהר בה יפה. ידוע היה מנהג נקי העת אצלנו שמודרים לקצור מצת מצוה לעצמם ולא יתפצו לסמוך על אחר רים מטעם זה.

אמנם כל כל בתנאי ועי"מ" (כ"ח) שיהיו המתפסקים בלישה ואפ"ה אנשים או נשים הרגילים ללחם ולא פוח בכל יום בשאר ימות השנה. שעדיין הם זרי ים ורגילים במלחמתו. שאז יכולים לשרת בסוה. ואז אין לחשו להחמרת איוה מנהג שאין לו טעם מספיק. כי ע"י איזול לא ידעין מה שאסרה הורה אלא וכו' (כ"ח).

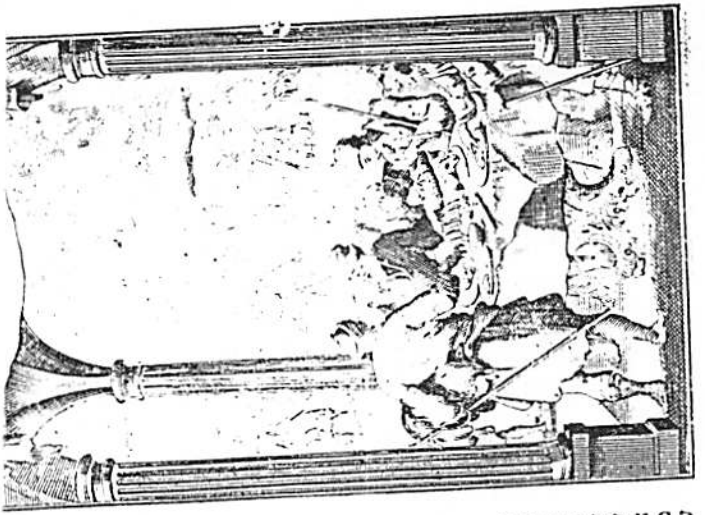
ולפי משל"ה" (כ"ח) שמה שנתונים לאפות ק"פ אינו אלא חקיקו לבר ולא לגור וסוגי אלא משום דא"ל ליה כלא"ה. א"צ לכל זה כי אף שאר קלות יכילים ללוש ולאפות נחפזו וריגונו במנהג אנשי מקומו. נאשו האדם והפצו וריגונו במנהג אנשי מקומו אשר גדל עליהם. ור"ה"ק לביש את חז"ל ורמוז זה באמרם עתידים הם בתי כנסיות וכו' שיקבעו בירושלים" (כ"ח) וריגונו בזה של קהל וקהל יבוא לקבוע טעמנו שם עד יבא מרי"צ בכ"א.

כל זה כתבנו לדונא אולם אם בית דינ' הצדק וראשו עתה היו"ר רוח אחרת אהם. לאיוה סיבה רחבה דעתה והאמת אהם. ונשארו מעתיקים בעד ככורם עתה החיים והשלום נכפשם וכנא"ה" (כ"ח) מנהג לי ק"ק צנעא וע"מ" (כ"ח).

החפזות: הצ' חיים קרה ס"מ" (כ"ח); הצעיר הרון בן סאלם אלקחן יצ"ו צ"ה" (כ"ח); הצעיר יהיא בן סלי

- 100) שם הדיוט. חס.
101) לכות פסח פטנית. שאינו כולל חמורי. על דמיון הכצות לפני אסחים.
102) וזל ועל מנהג.
103) לא ריד מה שאסרה הורה. אלא שאמה פסקש לאסור עקר דברי' אחרים (ירושלמי נדרים. פ"ט. ה"א).

- 104) מה שכמננו לעיל.
105) המנהג מנהג כ"ב. ע"א. ילכונו במקור. בא"ח"י.
106) ובנושא אלה התחומים.
107) יקוים אלא.
108) ראש ישיבת. דרשו ובעל חבורים הורגים (נפטר)
109) ורובם ילומים (נפטר). כיוני פסקות מלע"ה: סי' - סי' מין (ישע' נ"ב). כיוני פסקות נבנות. ע"פ' הרונם הכחם (ישע' נ"ב). כ.

ואמרתי וזה פסח הוא לה' - מתוך מחזור לפסח

ע"פ תוה"ק" כי בחתיקה הייתם מתי מספר והט"פ קרי"ס" ומחבטלים מעונג יו"ם ונתונים לכם מצה אפ"ה רבו הנזופים מתמן ונתשבו בעיר ער לנו ירושלת' והצחיחה. ואמתי"ה לכו מלתא הנפרדה מכלולת לאתו השפיה הי"ו. וקהל גדול מתמין נעשה כול' לות לעצמו הרוצים לקחור ולעשרת בפסח כב"ה אבותינו בחינוך. ככל הקותי' וכלי משפחה בלישה אפ"ה ובשול מיני קטניות ושריתו ולקיתו". ויש מרפים דרכם באמנם פ' הענטו הי' משום שינוי מנהג. ארי' או לא ארי' (כ"ח).

מאשר יקרו ובכבדו בעינונו מנהג אבותינו נוחי נפש ומ"ל הבנינים על פורת דברי התלמוד הקודש. וע"פ הגשר הגדול המכ"ס ז"ל וישאר אגודים ובפצת מנהג ע"פ מנה"ל השי"ע ידעוין לא לק' ע"פ הרוב בחסר יותר מהזמירות הכמים האחרונים וקוליתיהם. וכות כולם חנו

- 110) נפלים - מצרופים. כהו"ב.
111) קורם ססס.
112) יהי' מינ' לא חסר אכילה קטניות כפסח. כיוון: פני לים. אסוחים. עדשים ויצוא.
113) טוב לעשות כן או לא? הנהג לשון הדבור בפסח.
114) עי"ד. ע"כ.
115) לפנים - לקיות (התקמטה כחוד הענין.
116) כאן מרמזים המשיבים ישנונים. שזוכנו בפנה"ה היס' כדי להתאמם לנהגנו כולל ישרא.

עכ"ז רובם שהוא כולמם עומדים בסדרה"ם. ולהפי' רצון השואלים בשרותיהם. טרם כל נאמר דקמי שמ"א גליא שעתידים הורות הבאים באחרית הימים לחוש חששות רחוקות ולמנוע האפ"ה כפסת. על כן פרס' הכ' בהדי' כפי' בא הור בשול ואפ"ה כפסת דכ' לא אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכס" (כ"ח). לא כן בשאר ימים טובים דאורי' ברומי. להורות להחנות באכילת לחם יש אשר היה נקודים להצי טמק ורע לו. כי זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו.

ידוע הוא כי שורש מנהג זה שלא לאפות בפסח נזכר בסור ס"ס" (כ"ח) תנ"ח. שראה קצת המדקדקים בבבלינה שאופיו קודם הפסח וע"י רואה מ"ש מר" (כ"ח) דבריו שם ובתחילת הח"י הנ"ל. אי מידי במצת מצוה או בכל המצות הנאפות לח"י. כיון כי אפי"ה אמנם מצוה ח"ה" הביא דברי הסוד כפשוטו וכ"ס" (כ"ח) עליו דלפי מ"ש בסי' המ"ח ח"ח ש"ע ויקרך כפ"ד דהר"מ" (א' אין לדקוק בכך עשו"מ" (כ"ח).

אך שיהיה מפורש יצא דנהגתיס לאפות הכל קרי"ס" הוא להקל מעליהם איסור הערובת משנה המין למ"ד דאינו חרי"ג". אבל לדידו דק"ל דהרי' כן ישאפה כפסת בין קרי"ס לא נ"מ"י" מדי דלעיל אסור לאכלו בפסח. והראה ברור כי מנהג זה לא שייך בו ש"א" קולא או הנמצא אלא תקון בעלמא. עם היות שהתחומים לא יוכלו לשאת משא אפי"ה המצות בפסח מדי יום ביומו, וזה נכנס וזה יוצא וזה ממתין ומתעסק. ושהיות מצטרפת כנו' בדברי הפר"ח ע"ש.

ועד בשח"ק נאמן כי כל השורשים שיצאו מאדוק לחימן כולם כאחד אכלו מצה בפסח אכול אשבעו וישבו לעשה המצות בתמן כמ"ש ה"י. יקבץ ספיר כספור אבן ספיר בחדרי תימון". ואם איהא דיש בזה חומרא וזה היה להם לאכול כיון שידעתי לחזור. וכוון שכן אף ארתו שנתנו שלא לאפות אה רצו לחזור ולאפות כפסת לא בעו הורה כמ"ש הפר"ח בדיוג מנ- הגי אסור כפי' צ"ח.

ועוד יש לגמר דלא אמור דברים המתירים ואחרים נהגו בהם איסור וכ"י אלא כשנתנו איסור מעצמם כלי שום מכי"ה. אבל אם היה מוכרת. שלא יבוא ללדי מתלוקה. בסור המכירה יחזור למנהגו. והיינו רתנו החולק ממקום שעיניו יתקמו שאין ערשנו נוח. נין עליו"ה) וכו', וכשיחזור למקומו עשה כשקמו שאינו עתה מוכרת. כן גם אהם אע"פ שבחתיקה הייתם נספלים לאחינו עדת הכפרדים היו"ו ולא

- 117) שמת י"ב. ח"י.
118) שם ססס.
119) הבחי"הכ.
120) חסי' הדי"ח.
121) וכתב.
122) כסאן דארס דהורז וניקור.
123) עין שם ישע' נתנו לשני מראי מקומות: מין וסרי מ"ש.
124) נפסא סינח.
125) צ"ה"י. שום.
126) ר' עת' צ.
127) משנה פסחים ד. א.

סדר ליל פסח

שנאפית ק"פ. האמן שיארם לו: לא אחפין בזה כי כל בלחם חוס'... ומכרה הוא לכלל מה שימנו לו. בדבל"ח לאן יפה לזורה ואף שהפרי' בדינ' מנמי אסור (כ"ח) דבירושלים יש לתפוס תומרי כל המנגלים. הא יידיב שם טעמא כיון שזה לקוטא ושמא הרוב וכ' והאי טעמא שייך בערוב משובים הקהל'ת וז' בוז. לא כן עתה כל קהל'ת נפודה לעצמה ועושין כמנהג מקומם לחלק או להתמיר. כי כל קהל וקהל יש דין עיר בפע"צ כמ"ש חפ"ס הו"ל כחזור להקטוב.

והוא"ל והפצ'ים אהם להתפסק בעצמכם במצות החלויים בה לברור ולטווח וכ' וליקח לאמת יכר לים לפנות פסח כאות נפשכם וגם לערוך המצות בפסח לשנות" (כ"ח) ולבלש מיני קטניות לשרות ולעשר תן קליות. ולא חתשו לדברי המכשילים וכתב. ובפסח המצות כיוון איזול מצוה בו יותר מכלה"ת. ובפסח בבלח"ה דצאר ועיריות והיותו. ואינו דומה עושה לעצמו לסומך על אחרים דשמא האחר לא נזהר בה יפה. ידוע היה מנהג נקי העת אצלנו שמודרים לקצור מצת מצוה לעצמם ולא יתפצו לסמוך על אחר רים מטעם זה.

אמנם כל כל בתנאי ועי"מ" (כ"ח) שיהיו המתפסקים בלישה ואפ"ה אנשים או נשים הרגילים ללחם ולא פוח בכל יום בשאר ימות השנה. שעדיין הם זרי ים ורגילים במלחמתו. שאז יכולים לשרת בסוה. ואז אין לחשו להחמרת איוה מנהג שאין לו טעם מספיק. כי ע"י איזול לא ידעין מה שאסרה הורה אלא וכו' (כ"ח).

ולפי משל"ה" (כ"ח) שמה שנתונים לאפות ק"פ אינו אלא חקיקו לבר ולא לגור וסוגי אלא משום דא"ל ליה כלא"ה. א"צ לכל זה כי אף שאר קלות יכילים ללוש ולאפות נחפזו וריגונו במנהג אנשי מקומו. נאשו האדם והפצו וריגונו במנהג אנשי מקומו אשר גדל עליהם. ור"ה"ק לביש את חז"ל ורמוז זה באמרם עתידים הם בתי כנסיות וכו' שיקבעו בירושלים" (כ"ח) וריגונו בזה של קהל וקהל יבוא לקבוע טעמנו שם עד יבא מרי"צ בכ"א.

כל זה כתבנו לדונא אולם אם בית דינ' הצדק וראשו עתה היו"ר רוח אחרת אהם. לאיוה סיבה רחבה דעתה והאמת אהם. ונשארו מעתיקים בעד ככורם עתה החיים והשלום נכפשם וכנא"ה" (כ"ח) מנהג לי ק"ק צנעא וע"מ" (כ"ח).

החפזות: הצ' חיים קרה ס"מ" (כ"ח); הצעיר הרון בן סאלם אלקחן יצ"ו צ"ה" (כ"ח); הצעיר יהיא בן סלי

- 100) שם הדיוט. חס.
101) לכות פסח פטנית. שאינו כולל חמורי. על דמיון הכצות לפני אסחים.
102) וזל ועל מנהג.
103) לא ריד מה שאסרה הורה. אלא שאמה פסקש לאסור עקר דברי' אחרים (ירושלמי נדרים. פ"ט. ה"א).

- 104) מה שכמננו לעיל.
105) המנהג מנהג כ"ב. ע"א. ילכונו במקור. בא"ח"י.
106) ובנושא אלה התחומים.
107) יקוים אלא.
108) ראש ישיבת. דרשו ובעל חבורים הורגים (נפטר)
109) ורובם ילומים (נפטר). כיוני פסקות מלע"ה: סי' - סי' מין (ישע' נ"ב). כיוני פסקות נבנות. ע"פ' הרונם הכחם (ישע' נ"ב). כ.

סדר ליל פסח

שנאפית ק"פ. האמן שיארם לו: לא אחפין בזה כי כל בלחם חוס'... ומכרה הוא לכלל מה שימנו לו. בדבל"ח לאן יפה לזורה ואף שהפרי' בדינ' מנמי אסור (כ"ח) דבירושלים יש לתפוס תומרי כל המנגלים. הא יידיב שם טעמא כיון שזה לקוטא ושמא הרוב וכ' והאי טעמא שייך בערוב משובים הקהל'ת וז' בוז. לא כן עתה כל קהל'ת נפודה לעצמה ועושין כמנהג מקומם לחלק או להתמיר. כי כל קהל וקהל יש דין עיר בפע"צ כמ"ש חפ"ס הו"ל כחזור להקטוב.

והוא"ל והפצ'ים אהם להתפסק בעצמכם במצות החלויים בה לברור ולטווח וכ' וליקח לאמת יכר לים לפנות פסח כאות נפשכם וגם לערוך המצות בפסח לשנות" (כ"ח) ולבלש מיני קטניות לשרות ולעשר תן קליות. ולא חתשו לדברי המכשילים וכתב. ובפסח המצות כיוון איזול מצוה בו יותר מכלה"ת. ובפסח בבלח"ה דצאר ועיריות והיותו. ואינו דומה עושה לעצמו לסומך על אחרים דשמא האחר לא נזהר בה יפה. ידוע היה מנהג נקי העת אצלנו שמודרים לקצור מצת מצוה לעצמם ולא יתפצו לסמוך על אחר רים מטעם זה.

אמנם כל כל בתנאי ועי"מ" (כ"ח) שיהיו המתפסקים בלישה ואפ"ה אנשים או נשים הרגילים ללחם ולא פוח בכל יום בשאר ימות השנה. שעדיין הם זרי ים ורגילים במלחמתו. שאז יכולים לשרת בסוה. ואז אין לחשו להחמרת איוה מנהג שאין לו טעם מספיק. כי ע"י איזול לא ידעין מה שאסרה הורה אלא וכו' (כ"ח).

ולפי משל"ה" (כ"ח) שמה שנתונים לאפות ק"פ אינו אלא חקיקו לבר ולא לגור וסוגי אלא משום דא"ל ליה כלא"ה. א"צ לכל זה כי אף שאר קלות יכילים ללוש ולאפות נחפזו וריגונו במנהג אנשי מקומו. נאשו האדם והפצו וריגונו במנהג אנשי מקומו אשר גדל עליהם. ור"ה"ק לביש את חז"ל ורמוז זה באמרם עתידים הם בתי כנסיות וכו' שיקבעו בירושלים" (כ"ח) וריגונו בזה של קהל וקהל יבוא לקבוע טעמנו שם עד יבא מרי"צ בכ"א.

כל זה כתבנו לדונא אולם אם בית דינ' הצדק וראשו עתה היו"ר רוח אחרת אהם. לאיוה סיבה רחבה דעתה והאמת אהם. ונשארו מעתיקים בעד ככורם עתה החיים והשלום נכפשם וכנא"ה" (כ"ח) מנהג לי ק"ק צנעא וע"מ" (כ"ח).

החפזות: הצ' חיים קרה ס"מ" (כ"ח); הצעיר הרון בן סאלם אלקחן יצ"ו צ"ה" (כ"ח); הצעיר יהיא בן סלי

- 100) שם הדיוט. חס.
101) לכות פסח פטנית. שאינו כולל חמורי. על דמיון הכצות לפני אסחים.
102) וזל ועל מנהג.
103) לא ריד מה שאסרה הורה. אלא שאמה פסקש לאסור עקר דברי' אחרים (ירושלמי נדרים. פ"ט. ה"א).

- 104) מה שכמננו לעיל.
105) המנהג מנהג כ"ב. ע"א. ילכונו במקור. בא"ח"י.
106) ובנושא אלה התחומים.
107) יקוים אלא.
108) ראש ישיבת. דרשו ובעל חבורים הורגים (נפטר)
109) ורובם ילומים (נפטר). כיוני פסקות מלע"ה: סי' - סי' מין (ישע' נ"ב). כיוני פסקות נבנות. ע"פ' הרונם הכחם (ישע' נ"ב). כ.

סדר ליל פסח

שנאפית ק"פ. האמן שיארם לו: לא אחפין בזה כי כל בלחם חוס'... ומכרה הוא לכלל מה שימנו לו. בדבל"ח לאן יפה לזורה ואף שהפרי' בדינ' מנמי אסור (כ"ח) דבירושלים יש לתפוס תומרי כל המנגלים. הא יידיב שם טעמא כיון שזה לקוטא ושמא הרוב וכ' והאי טעמא שייך בערוב משובים הקהל'ת וז' בוז. לא כן עתה כל קהל'ת נפודה לעצמה ועושין כמנהג מקומם לחלק או להתמיר. כי כל קהל וקהל יש דין עיר בפע"צ כמ"ש חפ"ס הו"ל כחזור להקטוב.

והוא"ל והפצ'ים אהם להתפסק בעצמכם במצות החלויים בה לברור ולטווח וכ' וליקח לאמת יכר לים לפנות פסח כאות נפשכם וגם לערוך המצות בפסח לשנות" (כ"ח) ולבלש מיני קטניות לשרות ולעשר תן קליות. ולא חתשו לדברי המכשילים וכתב. ובפסח המצות כיוון איזול מצוה בו יותר מכלה"ת. ובפסח בבלח"ה דצאר ועיריות והיותו. ואינו דומה עושה לעצמו לסומך על אחרים דשמא האחר לא נזהר בה יפה. ידוע היה מנהג נקי העת אצלנו שמודרים לקצור מצת מצוה לעצמם ולא יתפצו לסמוך על אחר רים מטעם זה.

אמנם כל כל בתנאי ועי"מ" (כ"ח) שיהיו המתפסקים בלישה ואפ"ה אנשים או נשים הרגילים ללחם ולא פוח בכל יום בשאר ימות השנה. שעדיין הם זרי ים ורגילים במלחמתו. שאז יכולים לשרת בסוה. ואז אין לחשו להחמרת איוה מנהג שאין לו טעם מספיק. כי ע"י איזול לא ידעין מה שאסרה הורה אלא וכו' (כ"ח).

ולפי משל"ה" (כ"ח) שמה שנתונים לאפות ק"פ אינו אלא חקיקו לבר ולא לגור וסוגי אלא משום דא"ל ליה כלא"ה. א"צ לכל זה כי אף שאר קלות יכילים ללוש ולאפות נחפזו וריגונו במנהג אנשי מקומו. נאשו האדם והפצו וריגונו במנהג אנשי מקומו אשר גדל עליהם. ור"ה"ק לביש את חז"ל ורמוז זה באמרם עתידים הם בתי כנסיות וכו' שיקבעו בירושלים" (כ"ח) וריגונו בזה של קהל וקהל יבוא לקבוע טעמנו שם עד יבא מרי"צ בכ"א.

כל זה כתבנו לדונא אולם אם בית דינ' הצדק וראשו עתה היו"ר רוח אחרת אהם. לאיוה סיבה רחבה דעתה והאמת אהם. ונשארו מעתיקים בעד ככורם עתה החיים והשלום נכפשם וכנא"ה" (כ"ח) מנהג לי ק"ק צנעא וע"מ" (כ"ח).

החפזות: הצ' חיים קרה ס"מ" (כ"ח); הצעיר הרון בן סאלם אלקחן יצ"ו צ"ה" (כ"ח); הצעיר יהיא בן סלי

- 100) שם הדיוט. חס.
101) לכות פסח פטנית. שאינו כולל חמורי. על דמיון הכצות לפני אסחים.
102) וזל ועל מנהג.
103) לא ריד מה שאסרה הורה. אלא שאמה פסקש לאסור עקר דברי' אחרים (ירושלמי נדרים. פ"ט. ה"א).

- 104) מה שכמננו לעיל.
105) המנהג מנהג כ"ב. ע"א. ילכונו במקור. בא"ח"י.
106) ובנושא אלה התחומים.
107) יקוים אלא.
108) ראש ישיבת. דרשו ובעל חבורים הורגים (נפטר)
109) ורובם ילומים (נפטר). כיוני פסקות מלע"ה: סי' - סי' מין (ישע' נ"ב). כיוני פסקות נבנות. ע"פ' הרונם הכחם (ישע' נ"ב). כ.

תמונת שולחן הסדר שהוכן ע"י הנציים כמוצג פולקלוריסטי עבור מוזיאון השבט היהודי ביראלי פיס

רוח האיכניעה ולחם התקרבה לקדשי ישראל פיס את היהודים על אף המציאות הוועזית של חלקי פה הנאצית.

לום ב' בשבת ערב פסח, 19 באפריל 1943 בערב של אותו יום סרתי לבית מספר 4 ברח' קלוזה כדי להשיג שם סוללת השמל בשביל הנות הווארמס שלנו במפתיע מצאתי את עצמי ברוח של הרב מיטל. אך דרכת על מפתח הבית נכחתי כפסח היום, ליל ה"סדר" הראשון.

הבית — אנדרלמוסיה בו. ללי המטה פורים ונש זרמם הסאות הפוכים. על הרצפה מתגוללים הפע מתפסים שונים. כל וגוגיות החלונות מנופצות לוח סים. במשך היום שבני הבית היו במרתף היה להם למתקפה. אך השולחן לבדו בלב החדר, הוא למע עמד הניצי פרוש ומזור בין רהיטי החדר ולמיו. כוסות היין על השולחן — אדומיות שבונו שב והזכירה גם היהודים שהושמרו ביום שנכנסו הבנה נקראם לקול יריות התמצוציות שבעו על זו אחרי זו כל אותו הלילה בניטו. מבדל לחלופי נראו ללא הרף להכות אש של הבתים הנופצו בסמור והאירו בחור האפולוי את פני המסכה לשולחן.

מצב הרוח עלה וירד הלימות. הכל לפי הרוח והדליקות; ברגעים של תקוה מתגברת הביע את שארית משאלת לבו: אולי ירתשה הנס כבשי קע כבשני מצרים. ושבו קם גל של יאוש ונחמה הוראת כי דור המדבר אנהנו וכי נולדנו להנס

לצאת ידי חובה. הוא הניח את ההגדה. השען את ראשו על השולחן והרימו מפעם לפעם כשהוא משהו צחי. הוא ביקש לשמוע מפי דבר נחמה. שאל פרטים על ארנו הלוואים. על מהלך יום הראשון למרד ועל משבועותנו לים המזרח ולקראת מימים הבאים. משפתי סרנו זה בזה היה נלבב ביותר וברכני בברכת הצלחה. כבר זקנתי ושברתי, אמר. אך אתם עושי חסדים, אל תפחדו הלחמו ועשו חיל יהי אלקים בשבטי.

הרב ליווני והעניק לי כמה נהילות צנות בשביל מסכה לחחסים שלי. את נזמה ונהיה גם מהר — חסתי — בוא אלי והנא עמד גם את צבתי. ואכן קימתי בהסתי ולמחרת היום. בליל הסדר השני, פקדנו שינו צבתי ואני את הרב" —

הניטו, טוביה בוז'קובסקי, בטפר. בין קירות ונפליס"י).

בבאראקיס אלה היו שורות של פריטשים לשי"ב. כשני סטר אחת מן השניה. והוכנסו כ-150 איש לציוף אחד קטן. אך לצאת הי מכוני-החדר זה, דרך שבי' מרת עובדות אחת כל אחד — בלחות השאלות. ותחילו עבודות קשות בליווי כמות, אלות ושרי טים. בעינות הצלפות ויריות במקום. בכל יום — מצויים. כהצחית אפריל 1943 — ליל סדר פסח נראו

עוד לשינה קלה התרוכמה מרות. באה השורה המר-הבה על המרד הנשגב בניטו וארבעה. נודדה השינה בלילות. מהשבת. לרשות לבו של כל המתנה הפנו מלאות העצה לצד לחומי מגיטו אמיצי הלב. כי לנו חרדנו לגורלם של הניבורים. היה ברור מה הם הסיכויים, אך לאחר ההשפלה הנפשית עד דכא היה זה מקור לאוהותימה בשעת יאוש.

לפי עדותו של יעקב שטרנברג ב-1907 קראקא

ליל סדר הראשון. שם מתחילים המפקדים והקצינים. גנים. אנו נעמדו על המשמר שלא יתפסו אותנו — עלינו לערוך סדר ויהי מה!

מעמידים זקפים ליד המדרגות ונצל השער. אם במקרה יופיע מישהו מן השומרים ינתן אות וכולם יעמדו פנים כאילו ישנים בחואים. מיד עוברת השי-מאה מפה לאחור. ולאחר זמן קצר מתמלא האולם. כמותה מקום נסחם ובלוחן. על השולחן מופיעים שני גרות דולקים. גם כות מצה לוכר ישנה כבר. על השולחן העשירה פקרת פה עם הריחת יאורי

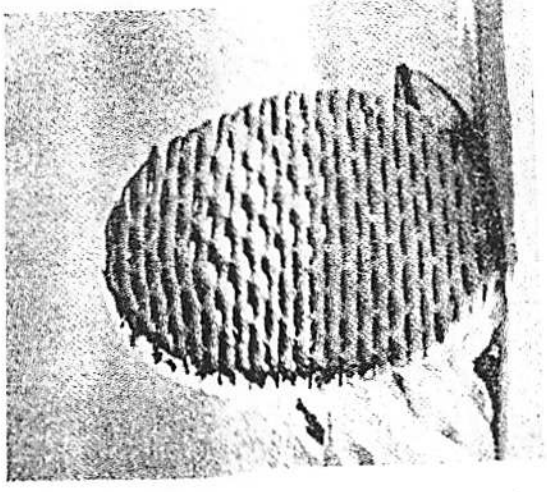
באחד ממתנות הריכוז הנאציים בטריוניטאטאט

מנחות אלפסי

מנחת יצחק אלפסי

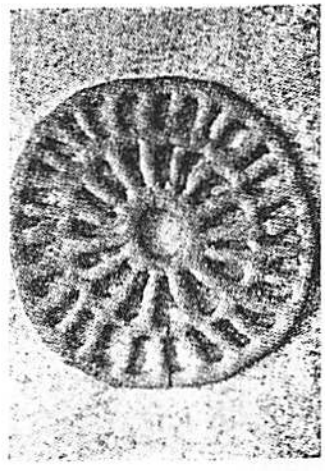
המבורג ר"ם במירדא ומתבר שמקו או שני... וי יצחק דב במברג אב"ד וורצבורג... מנחת יצחק אלפסי

כ שנת תרס"ז בערך הוצאת ביניה עלידי אופה יהודי... מנחות אלפסי

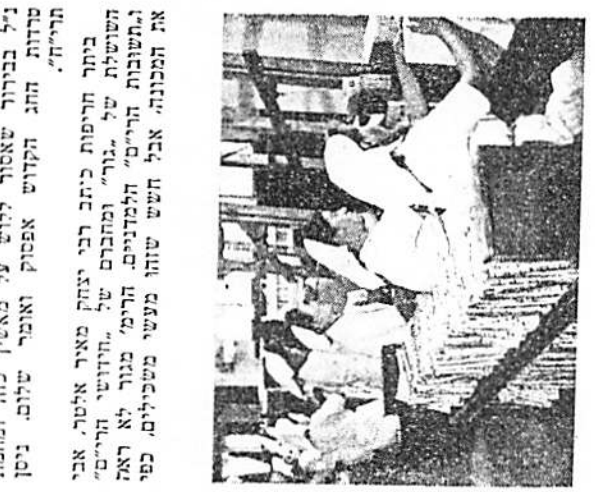
מצה מטווין אוטיליה

לה שיגא נפש להקל כמה ממכתבי צדיקי החרסי דות באות דור בקשר למנות המכונת... מנחת יצחק אלפסי

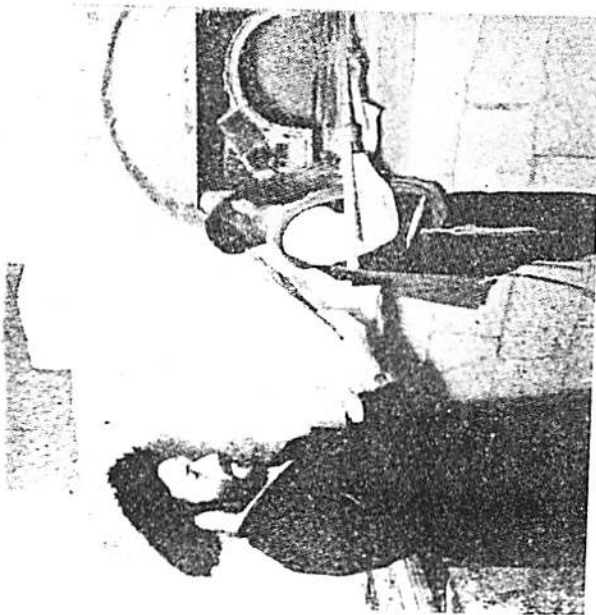

מצה מטווים

ובתלמי עזורה בראוי כי פשתה משפחה אשר היא לקרחה ולגבחה... מנחת יצחק אלפסי

מעלות ליד המכונה בביתר למעלות

לשם מצת מצווה

בני הישוב הישן בירושלים אופים מצות ירבעם בן נבט... מנחת יצחק אלפסי

בדבר המתפוצים לעשיית המצות לתת הפסח בכלי אל האוסרים מצטרפים גם רבנים אחרים: רבי ישראל ירמיהו שולד... מנחת יצחק אלפסי

once sad and consoling year after
contrast between his own misery
others has been magically dispelled
which he has wrung from the very
a sweeter than that with which the
music has ever been won from

that the Passover must especially
If we who live in this land of free-
dom see in the approaching Feast only
not one drop of bitterness in it, and
talks, nought but the foreshadowing
of Israel's living suffering—
the Feast is summoning us all to
flow on our hearts. How can we
in Russia our own flesh and
death? How can we yield our
Festival, knowing that, whilst we
will be plunged in bitter grief?
Have a time of sad thoughts that
most prayer that the Almighty may
anguish and peril? And surely
face in the orisons of the Russian
For them the Passover will be
period that followed the disruption
of agony of the Middle Ages. It
gladness addressed to lacerated,
memories of a freedom long since
yearn to taste, but yearn in vain.
and the old, cruel days have
Shame on civilization, on humanity,
nature the world should find itself
One thinks with a shudder of the
will this year engage in the solemn
more the Jew is a social pariah, a
from place to place. Once more
a fervour justified by their literal
Yes, a slave he is, the victim
a servitude under implacable
and death.

complete the ancient exclamation
"Next year we shall be free!"
only mocking ring? Is the slave
voice to reach these thousands of
within the Pale like doomed
saved? For the moment, in
as the prospect of relief for these
Once flight offered a desperate
passed them; but now they may
the German frontier closed against
them entrance, with this free-
ness and the asylum of the slave,
hospitality, whence shall their help
able to desecrate the promise of the
so these sorrowing hearts may
his time of heaviest trial. With
dice which distinguished suffering
repeat those passages in the *Seder*
the Divine Redemption. If not for
ter times are surely in store. So
with dreams of a happiness which
than themselves. Nay, may
the hope of a deliverance which
in their own souls may rejoice?
of latter-day unrighteousness also
belated Israel in Egypt may be
at a moment when it seems most
modern Pharaoh may be softened
perhaps the very desperateness of
only recognition of their worth to
out, or the accumulated effects of
troubles to be resisted, may even now
the promptings of his better self
to prove "a season of freedom"
will bring healing to thousands of
of the whole House of Israel!

A CHAT ABOUT MOTSAS.

Just as Christmas stories are written at midsummer, just as fashions in furs are designed in the dog days, and summer bonnets are conceived when the snow is on the ground, so are Motsas begun to be made at the very time when no one thinks of them except the few in whose hands lies the monopoly of this strictly Jewish branch of trade. The advent of machinery has made the modern Motsa a work of science. Its defunct prototype was much more truly a work of art, and those whose curiosity led them to watch the older process while it lasted, may be regarded as those who have looked upon a now lost art, who witnessed the occupation of men in serious and really clever handicraft, the exercise of which, in England, at least, will never be seen again. The writer has often, when a child, watched the rapid conversion of the flour into the Motsa, attending it with unabated interest from the kneading trough to the store room. The first operator in the process was the mixer who, in the courtyard of the premises familiar to the writer, stood in front of his coppertrough kneading to its right consistency the flour and water. This gentleman at his work was the very personification of laborious busy-ness. His bare arms twirled about with astonishing rapidity, the fine flour flew around surrounding him with a perfect halo. His white cap and whitened face gave him the appearance of a clown, and his ready wit and propensity for practical jokes helped to increase the similarity. Hard by stood the "breakers" ready to twist and torture the rough paste to a consistency sufficiently malleable to permit of its being worked in the further process. The "break" was a mangle-like machine provided with a revolving cogwheel under which the dough was brought by a sliding table. This was worked by two strong men—in the writer's experience they were always wiry Dutchmen—a regulation number of turns being invariably accompanied by a regulation number of grunts. The dough being duly broken, was borne down into the bakehouse on the shoulders of the carrier. In the bakehouse itself all was heat, noise and work. The first person to claim the dough was a workman who placed it on a copper slab and very cleverly pinched off sufficient to make two Motsas. The quantity never varied—so proficient was the artist. Not less proficient was his next-door neighbour, to whom the lumps were handed. This gentleman broke each piece into pieces sufficient for one Motsa, and flattened the two pieces together by means of what had the appearance of a copper tennis racket. It was under his hands that the dough first began to assume its rounded shape. The rounded cakes of dough were next handed to the rollers. The rollers held the blue ribbon of the Motsa bakers' calling. The great art of this branch was the rapidity of the rolling and the evenness of the work. Old Motsa eaters will remember the hard edges of the Motsas, the terror of people with teeth and without them, the parts, in fact, that were given to the children—or to the husbands, where there were no little ones. It was the aim of the skilled roller to reduce the hardness to as much of a minimum as possible, and a quick workman and a reliable would be proud of his record among his craft and do much to safeguard his reputation. The next process was one which ever attracted attention from the interested stranger. The thin wafer of dough as it left the roller was thrown on to a hard wood table close by. The manner in which the doughy unbaked Matso was picked up and thrown—always without failure—raised this part of the process to the level of jugglery. It was most cleverly done, and the wondering visitor was shown the wafer slapped, and tossed about and twirled up into the air as though it were a disc of wood instead of an unbaked Motsa. Sometimes, if the visitor was popular and the men in good humour, the Motsa would, for his edification, be thrown round and across the bakehouse from hand to hand, never being any the worse at the end of its journey. The next process was the "shutppling." By this name of Dutch (or doubtful) origin, was known the means by which the holes were made in the Motsa. These were needful, or it would rise and take the shape of an inverted basin when placed in the oven. The "shutppler" placed the victim Motsa on his table, and then rapidly wheeled across it his little spiky machine. Beginning at the top, he would rapidly pass his wheel all over the Motsa which he then threw on to the next table. Skill was required here, and the ignorant layman would tear the Matso to pieces. The Motsa was next thrown into the oven—a long arched furnace heated with a great wood fire at the back while the Motsas baked on the smooth slabs near the oven-mouth. Skill was—and is, I suppose, for the matter of that—required by the baker to keep the oven at proper temperature. The Motsa, thrown in, baked its allotted time under the supervision of the baker who kept all his unleavened clients in full view, and as soon as they were done brown, brought out his Motsas with a long pole—a baker's "peel." Of course, while the visitor travels with his individual Motsa, the work is going on all round, fresh dough being kneaded, broken, pinched, rolled and "shutppled" all the time. There were occasionally those who actually did watch in this manner the making of all the Motsas for their own use, those which they watched being put away for them—at least we hope so. The interest attaching to the Motsas did not always end with their exit from the oven, at least in the good old days—rather, might one say, bad old days—before the railway companies learned how to handle Motsa boxes, and before the dealers learned how to pack them. The domestic comfort of many a Jewish household in the provinces used to tremble in the balance until the annual box reached its destination without accident. In days when geography was not universally cultivated by Motsa bakers, the Great Northern Railway would be commissioned to carry Motsas to Penzance, while the South Western would receive parcels for Hull and Newcastle. Sometimes these boxes arrived in time for Shernox, and the travels of other boxes anticipated—though it is not generally known—the system of circular tours. At times a bottle broke, and the Motsas would be flavoured with shrub, while the cakes were deluged with olive oil. It is impossible to say how many years of evolution resulted in the pathetic remonstrance printed in red ink on the prospectus of modern days in which it is declared at last that "no account will cucumbers be packed with Motsas."

ANGLO-JEWIS

The monthly meeting of the C. Western Hotel, Paddington. There were Western Presidents in the chair, Sir P. Lowy, Messrs. J. Bergtheil, H. H. Conrad, J. Davis, Frederick Davis, H. Franklin, H. A. Franklin, F. B. Hall, Delissa Joseph, L. A. Lawrence, H. Claude G. Montefiore, J. E. Nathan, Schloss, Oswald J. Simon, J. Zossen.

The Report of the Executive Subjects, was read—

BRANCHES.—In accordance with resolution of condolence, passed by Manning, has been forwarded to the Archbishop at Westminster.

A general meeting of the Mogador following were elected Honorary Mr. Isaac Afriat, Vice-President; Corcos, Honorary Secretary. A Sule in the Mellah, was elected with a view relating to the welfare of the infants, been received from Sandhurst (Anglo-TURKEY.—M. Pariente, Head-M to the Association and the Alliance themselves of the opportunity with solemn celebration by the Jews in arrival in that country of Jews expelled Sultan expressing appreciation of his Imperial Majesty's tolerant policy.

MOROCCO.—A letter (which is received by the Conjoint Committee further steps taken by the British M for improving the Jewish quarter at that town informed the Council that in the newspapers of the condition with a view to the construction of a SCHOOLS IN THE EAST.—Mr. examination at the Bassorah (Persia) Excellency the Governor-General. The principal Turkish military and Haem Samuel, President of the Ang which is attended by Benl Israel, ment Inspector on his annual examina states: "Notwithstanding the few pupils is, as usual, good. As far as efficient state. I was much pleased girls, as also the gymnastic perform of the school are excellent."—In a R observes: The pupils who have do the utmost credit to the Jew appointed teachers, one of chemis Lyceum, and a third has been non-Matter. The Musical Society, format ion, the public performances by the much appreciated. Another success Room. The Benevolent Society of during the winter linen aprons and

The question of addressing the receipt of information from the A ject was referred back to the Exec Chairman cordially advocating that should be sent.

Mr. F. D. MOCATTA read the fol from Mogador, on the state of the M

In the Mellah there always exist circumstances. Firstly, the Mellah are ten rooms there dwell as many as lated, damp and cold, and the sanitary name. The entrance to the narrow heap of mud and dirt, and the odour die surrounded by these poisonous air. I observed a family of five persons at inquiries I found that this was only one Jewish citizens of Mogador, and they epidemic must have found in the Mellah six a day in the Jews' town alone, and deaths out of 8,000 or 9,000 human beings that did not lose some of its dear ones. It is not very easily approached, yet it only of Mogador to obtain what they desire, we know well enough that without due push. Will the noble Anglo-Jewish Association such things to exist? Will they allow the move of their hands they can be saved.

Mr. F. D. Mocatta, the Rev. A. H. A. Franklin, J. Bergtheil (who sug D'Avigdor, and J. Jacobs took part could be devised by the Association than those already carried out, with the Foreign Office, and remonst measure it was resolved, on the me Mr. DELISSA JOSEPH, that steps be proprietors of the Mellah at Mogador plan of the locality.

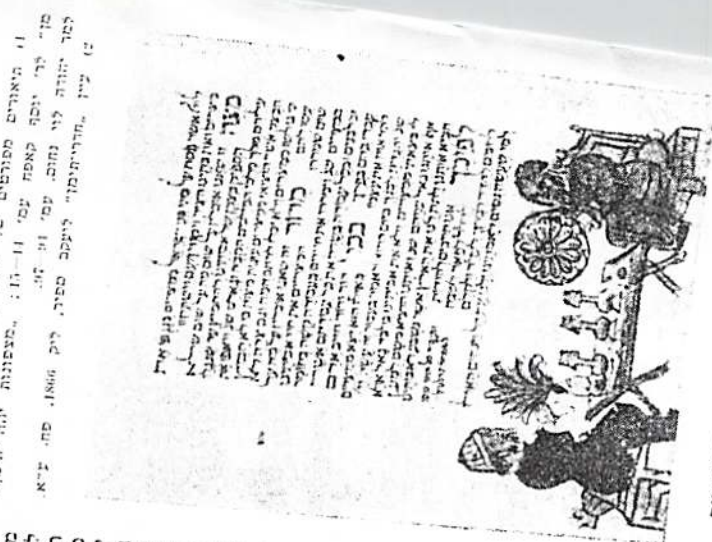
Mr. JOSEPH JACOBS brought the Committee on the reference of Com holding six meetings for the format 24th, and on the prospects of the s that at the Conference between the officers designate of the proposed Branches were to be entirely of the little hope of arousing any success in special calls that have recently been accordingly resolved that it is desirab given as to the powers and functions of such information it would be possibl one successful Branch which might s quickly formed.

Mr. JACOBS said that one result of the six simultaneous meetings. The C

מצה של יהודי תימן בארץ ישראל

מאת יהודה רצהבי

11
 פיות המצה בבית הרב הראשי של קהילת צנעא. מהלל לוא השש"י. יום טוב צמת. השעה הרביעית וחצי בלילה. 1911. מצפונת הירושלמי.
 פון לוי יצחק קאפא ע"פ 11-1: מצפונת הירושלמי.
 פון לוי יצחק קאפא ע"פ 11-1: מצפונת הירושלמי.
 פון לוי יצחק קאפא ע"פ 11-1: מצפונת הירושלמי.

מצה ומורי - דף מהנהגת לפני כ-400 שנה

את מצת תימן במלוב: "ומה רב ההבדל בין המצות האלה לבין המצות האחרות הכבדות. הבלתי מתעלות והתפלות יעשיים בתורכיה! את המצות הללו אופים בתימן פעמים ביום. בהקפדה כל כך גדולה שאין שום הישג של המצות."
 עליהם את מצה תושבי א"י ואת מצת המקום בני תימן שהתיישבו בירושלים. משנת הרפ"ב ואילך צורפו לעדת הספרדים. בשכר זה נתנו מהקלות בהם לום עם הגלגולית. שישלם על ידי הכוהל הספרדי. בתחילת המצה פסח לנוקלים. בנינים תרס"ה-תרס"ו יחדיו החיים בין הספרדים לבין התימנים: שיי- עור עם הגלגולית על בני הקהילה המצה לפני העדה לעומת השנים הקודמות. החלוקת המצה לפני העדה צומצמת. מכסת המצות התימנים נאמחה ליהודי ופני שמספרים זקני תימן קלקלה השבאה זה הורה חשו כאלה מבין הספרדים שורו הול בעיטת המצה. השוו באה לפיהם שי עניי תימן השו בחול שנגרם בשניהם וקראו על עצמם מקרא שכתוב: "יגרס בחצן שני". בתמונת החלוקת בעדה הספרדית מירידה ממלא מקר ופרצה מחלוקת בעדה התימנית נאמחה ליהודי ופני ומי אים בני א"י היים אלישר או הרב יעקב מאיר. התימנים נטו לצד ר' יעקב מאיר. שהטיח להם בכמות שיוון וכויות מלא כדובל הספרדים. משנשלה מעמדת הרב יעקב מאיר ר' אליהו פינגויל נתמנה לראשליץ פקדו הספרדים והכבדו עליו את יום עון המכיתה בר' יעקב מאיר והכבדו עליו את יום עון סם הגלגולית הופפל והושלש ומי שלא השיגה ידו נוקו ממאסר. סוף דבר נתפלגו התימנים מן הספרדים והקימו לעצמם כוהל נפרד. בתרס"ח זכו להכרה רשמית (פסחא) מן השער העליון בקושטא. באותה שנה נסלו ראשי הקהל הוותוא מנהיבי אלברט עגל בר והחילקו יין ומצות לפני העדה. בשנת תר"ע על- לעצמם חלקת קרקע בהר הזיתים שתשכס בית על- מין לנפטרותיהם.

באותה שנה עלתה בליבם מחשבה זו: "עד שאנו קונים בכספנו מצה לעניי העדה על שום מה לא נחדי מצה אבותינו שבתימן, שכל אדם אופה לעצמו מצה חמה יום יום בביתו?" אלא שכאן נעזרנו ספק מאחר שכבר מסקו כמה שנים ממהגרים ונתנו כבני א"י. רשאו בהודו מנהג תימן על מיטם שינוי כי שינויי המנהג עלול חלילה להביא עליהם מרחא בירי שמים. בלבסיה פנו לבית דין צנעא". שנים מראשי תימן ואלה מריצים להם בשבט תר"ע את להכניס תימן מצינים להם המנהג לאפות את השוכות. הכני תימן הקוץ בעלמא כדי להקל על המצה קודם פסח חל הקוץ בעלמא כדי להקל על הנחומים. שאינם יכולים לישאת משא אפיה המצות

פסח מדי יום ביומו". הם מקישים על עצמם מן האכיל וישועו. ושבחו למעשה המצות בתימן. ואם יהיה חומרה בדבר לא היו השריפים רשאים לאכול מצה כיון שדעתם לחזור לא"י. מכאן שגם בני תימן, שנהגו בא"י שלא לאפות, אם רצו לחזור לאפוח מן אינם זקוקים להיחל. מלבד זה הייטול מנהג יהודי תימן בא"י בא לא מרצו אלא מהכרת ואונם. ישרי לבוח בא"י לבידי מחלוקת. עתה כשיחודי תימן נעשו עדה לעצמם רשאים הם לחזור למנהג מאחר שהטיח בה המכירה והירוח ווריות. מצוה בו יותר מבשי מצה. אך השנה שבירוקלים יש לתפוס חומרי זו או לחון. אך השנה שבירוקלים יש לתפוס חומרי זו או לחון. אך השנה שבירוקלים יש לתפוס חומרי זו או לחון. אך השנה שבירוקלים יש לתפוס חומרי זו או לחון.

החומר לשובה מן הפולס. אח"כ נמועו יצחק חברי בית הדין עם הרב הראשי ר' יהושע זצ"ל. עיינו בדבר ונתנו הסכמתם על השובה. אגרת זו מלבד השיבוטה מצד עניינה נודעת לה השיבוטה אחרת. היא נמנית על האגרות האחרונות שיצאו מקהלת צנעא לפני פרוץ המחלוקת בשנת תרע"ג. כשכל רבני העדה היו אגודה אחת ואין פרוץ צוהה בקהילה. או ישבו עויני כל הכמי הדור שבת אחים ונשאו ונתנו בתורה ובחבלה כדי להשיב דבר לשואליהם. נוסח השאלה שנשלחה מא"י לתימן לא נשתמר. התשובה מופנית לרוב בן משה צאצא ולחיה בן היים (ליי). הרוב לוואי שהם הם ריצו את השאלה בשם קהילת יהודי תימן שיברוש לים.
 מן הראוי לציין בסיום הדברים. שפסק הדין לא ישיג את המצב למעשה כמנהג תימן לאפות מצה בפסח יום יום פסק ובעל בא"י - כנראה עקב המרה המרובה הכרוכה באפיה - יהודי תימן מתכללים. ככל בית ישראל מצה שנאמחה קודם פסח. כנגד זה יש ואופים לעצמם מצה שמורה. ללייל הסדר בלבו. מחייטים שימורות משעת קצירה שידם משגת. ויש מבני המשיבות העישים כל מהג ל"חזו". מקפה דורה.
 *
 יום ג' ט"ו שבט תר"ע ל"ע לפ"ק.
 לכבוד ידונו ועמינו כמו דאוד בן מוסי אצא"ר אשר שאילתם אם יכולים אלה ללוו ולאפוח בפסח בירושל"ת כמנהגם הטוב והישר בערי תימן הבנוי בירושל"ת.
 לא עיה בניי מצווא פריטים על שני אישים אלה. רוקלים רבים ונכבדים תאמנים מליבה רביה על זבי ממנה. הם מוון שנוהיה לחושבי נצי האי העישי.

